

Södertörns högskola
C-uppsats VT2007
Läraryrket

Fria skolval och lärarfacken

En jämförelse mellan svensk och fransk skoldebatt

Författare: Erik Westberg
Handledare: Elin Gardeström

SUMMARY	1
UTGÅNGSPUNKT OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	2
<u>Bakgrund</u>	2
<u>Syfte och frågeställningar</u>	3
TEORI OCH METOD	3
<u>Allmänna utgångspunkter</u>	3
<u>Avgränsningar</u>	3
<u>Teori</u>	4
<u>Tidigare forskning</u>	5
<u>Metod och källmaterial</u>	6
SVENSKA SKOLREFORMEN 1992	7
<u>Innebörd</u>	7
<u>Motiveringar</u>	7
<u>Invändningar</u>	8
Socialdemokraterna.....	8
Ny Demokrati.....	9
Vänsterpartiet	9
<u>Ställningstagande från LR</u>	10
<u>Ställningstagande från Lärarförbundet</u>	11
<u>Fackförbunden och värdeförskjutningen</u>	11
<u>Konsensus och konflikt</u>	12
FACKFÖRENINGAR FÖR FRANSKA LÄRARE	13
<u>Facklig anslutning i Frankrike</u>	13
<u>De franska fackförbunden</u>	13
<u>CFDT</u>	14
<u>SGEN-CFDT samt FEP-CFDT</u>	14
NÅGOT OM DET FRANSKA SKOLSYSTEMET	14
<u>Allmänt</u>	14
<u>Carte scolaire</u>	14
<u>Privatskolor i Frankrike</u>	15
FRANSKT FÖRSLAG TILL FRIA SKOLVAL	15
<u>Fransk debatt idag</u>	15
<u>Förslag från höger, UMP och Sarkozy</u>	16
<u>Förslag från vänster, PS och Royal</u>	16
<u>Förslag från mitten, UDF och Bayrou</u>	17
<u>SGEN-CFDT:s ställningstagande</u>	17
ATT SE PÅ FRANSK DEBATT MED SVENSKA GLASÖGON	18
<u>Frånvaron av fransk friskoledebatt</u>	18
<u>Konkurrens och mångfald</u>	19
<u>Fria skolval som en demokratisk rättighet</u>	20
<u>Ideal och verklighet</u>	22
<u>Var finns ett konsensus i Frankrike?</u>	22
FRANSK SKOLDEBATT OCH SVENSK	22
<u>Den allmänna debatten</u>	22
<u>Läraryggen och skoldebatten</u>	23
<u>Intresseorganisationer och ideologi</u>	25
SLUTORD	25
FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	27

KÄLLOR.....	28
<u>Litteratur</u>	28
<u>Övriga källor</u>	28

SUMMARY

This essay compares the public debate in Sweden 1992 caused by the reforms introduced by the then government giving parents a free choice of schools for their children with the current debate in France about proposals for a similar law there. The study concentrates on the positions taken by the teachers trade unions, in Sweden Lärarförbundet and Lärarnas Riksförbund (LR) and in France SGEN-CFDT. To do so it is necessary also to study the arguments given for and against the proposals by the political parties.

Some of the differences between the debates can be attributed to different circumstances. The Swedish reform was related to the opening up of possibilities to run private schools, which previously had been rare in Sweden. The French debate has no such connections. The private schools, mostly Catholic, have a very stable share of the students and no side is openly arguing for a change of any sort. Other differences depend on the French adversity to liberalism, almost always conflated with neo-liberalism which makes market-oriented arguments much less common in French public debate.

Among the trade unions the big difference is between the two Swedish organisations, LR was overall positive to the proposals while Lärarförbundet opposed them. In France SGEN-CFDT takes a position strikingly similar to Lärarförbundets in Sweden 1992 seeing free choice as undermining the idea of a school system for all. In Sweden that idea is seen as a part of the welfare state, closely connected to the Social Democratic party. In France it is seen as a republican idea, connected to an idea of citizenship.

The trade unions of the teachers in both France and Sweden are also in similar positions as their role has become merely reactive. There seems to be little room left for them to formulate policy and push the educational systems in their preferred directions.

Keywords: French school system, Swedish school system, teacher trade unions, free choice, Swedish educational politics. French educational politics

UTGÅNGSPUNKT OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Bakgrund

Grunden för min undersökning är en känsla av frånvaro av utländska jämförelser i den svenska skoldebatten. För mig ter det sig som en anmärkningsvärd brist på nyfikenhet på andra länder och deras erfarenheter, kan den bero på självgodhet eller vad? Blott Sverige svenska skolor har! Därför har jag sökt efter någon aspekt i svensk skoldebatt för att se om jag kan finna en likartad debatt i något annat land. Ett sådant sökande kan inte ske hur brett som helst, om skolsystem och samhällssystem skiljer sig alltför mycket från Sverige blir alla jämförelser svåra. Om man i Sverige alls jämför är det med de andra nordiska länderna, vilket kan vara ett skäl att leta någon annanstans om man vill göra någonting nytt. Federala länder som Tyskland passar sämre då skolan är ett område som i de flesta sådana styrs på delstatsnivå. Frankrike är däremot ett land i västra Europa med en stark tradition av centralstyrning, vilket kan vara en god utgångspunkt för en jämförelse med Sverige. Ett mer subjektivt skäl är att jag har skrivit om Frankrike i uppsatser i statsvetenskap, jag är sålunda redan rätt insatt i fransk politik och behöver inte studera den från början.

En fråga som diskuterades i årets franska presidentval och som tas upp i de tre huvudkandidaternas program är frågan om fria skolval. Olika länders partisystem kan se väldigt olika ut varför jag i stället har valt att primärt se på lärarfackens ställningstaganden i de bägge länderna. Då fackföreningarna borde representera ungefär samma intressen i bägge länderna kan skillnader i deras ståndpunkter vara mycket belysande. Även om jag då koncentrerar mig på fackföreningarna kommer jag ändå att få ta upp argument för och emot som förekommer i samband med att förslag läggs fram, fackföreningarna verkar inte i ett vakuum och det är nödvändigt att sätta dem i relation till åtminstone en del av den debatt som bedrivs kring ett konkret förslag, i synnerhet de ledande politiska partierna eller blocken.

Min grundfråga blir då de franska och svenska lärarfackens ställningstagande till förslag om fria skolval, likheter och skillnader samt att sätta dem i relation till den allmänna debatten och de argument och ställningstaganden som förs fram där. För att den analysen skall bli möjlig och meningsfull skall jag i samband med detta beskriva debatterna i Sverige kring valfrihetsreformen 1992 och i Frankrike idag kring förslaget att införa fria skolval även där.

Syfte och frågeställningar

Mitt syfte är sålunda att få in en jämförelse med utländsk, i det här fallet fransk, skoldebatt till den svenska debatten. Frågan om fria skolval är därför en lämplig fråga att jämföra då den debatten har funnits i bägge länderna, om än inte samtidigt.

Min huvudfråga är: hur har de svenska och de franska lärarfacken tagit ställning i frågan om fria skolval? För att kunna få perspektiv på den frågan måste jag även beskriva debatten i respektive land för att kunna sätta fackens ställningstaganden i perspektiv, men de beskrivningarna är då en följd av min huvudfråga.

TEORI OCH METOD

Allmänna utgångspunkter

Att studera fackföreningars ställningstagande på det här sättet ligger väl i linje med ett institutionellt eller nyinstitutionellt synsätt inom statsvetenskapen (Lowndes 2002:90-108). Ett nyinstitutionellt synsätt anser sig även ha ett bredare perspektiv än vad de gamla institutionalisterna hade. En fackförening är enligt ett sådant synsätt en institution lika mycket som ett parlament eller ett parti. Närmast ligger här då idén att en institution, vad den än må vara och hur begreppet institution än må definieras, inte bara kan studeras för sig utan måste studeras i sin miljö (ibid:101). Det synsättet stämmer bra med min avsikt att studera de franska och svenska lärarfacken i samband med en politisk debatt i en skolfråga i bägge länderna. Att bara studera debatten i Frankrike skulle i sig vara intressant men jag tror att en komparativ studie där man jämför med Sverige kan ge ännu mer.

Avgränsningar

Eftersom det i Frankrike bara handlar om ett förslag i ett partis och en presidentkandidats program vore en jämförelse med debatten i Sverige idag vore sämre än att jämföra med debatten när propositionen om fria skolval lades fram 1992. För Sveriges del känns det naturligt att då ta både Lärarförbundet och LR, de två fackförbund som organiserar i stort sett alla lärare. I Frankrike finns betydligt större antal fackförbund, varför jag får leta efter det eller de förbund som mest motsvarar de svenska.

Det vore naturligtvis intressant att även ha en belysning av fransk skoldebatt och hur fokus kan ha förskjutits sedan 1970-talet. Det tillåter skulle tyvärr föra alltför långt varför jag får nöja mig med nedslaget i debatten just nu.

Något genusperspektiv på frågan har jag inte lyckats anlägga då den vinklingen helt lyser med sin frånvaro i debatten, i alla fall hos de aktörer, regeringar, politiska partier och fackföreningar som jag har undersökt. Etnicitet är tillsammans med social klass inbakat i den integration som i stort sett alla inblandade säger sig vilja uppnå. Frågan om kön verkar där emot ingen ha något som helst intresse för. Att studera om den svenska valfrihetsreformen har haft någon påverkan på jämställdheten i det svenska skolsystemet, positiv eller negativ, vore i sig en fullt möjlig uppgift, men jag har valt att studera debatten, inte verkligheten. Och i den debatten förekommer som sagt aldrig några genusperspektiv. Antingen antar man utan att alltför mycket reflektera över frågan att fria skolval är könsneutralt. Alternativet är frågan inte intressant, i alla fall inte i just den här debatten, för de parter jag studerar här.

En annan fördel med mitt angreppssätt är att det blir lättare att behålla en opartisk inställning. Personligen är jag mycket skeptisk till valfriheten och dess följdverkningar men i och med att jag bara analyserar debatten och inte värderar den har detta mindre betydelse.

Teori

Mitt arbete bygger mycket på Tomas Englunds antologi *Utbildningspolitiskt systemskifte?* från 1994. I den menade pedagogen och forskaren Ulf Schüllerqvist att det på 70-talet fanns en gemensam diskurs i svensk partipolitisk skoldebatt som endast moderaterna i viss mån avvek från. Denna kännetecknades (1995:54) av icke-segregering (socialt och geografiskt), social utjämning, jämlikhet, generell medborgarkompetens och samhälleligt utbildningsansvar. Under 80-talet finner han början till en förskjutning som 1991, då studien avslutas, har nått fram till en ny, mindre stabil, värdebas. Den innebär inte nödvändigtvis att de gamla värdena har försvunnit (ibid:89) men att de kan ha förskjuten innebörd eller vara lägre prioriterade. Som viktigaste förändring ser han betonandet av den individuella valfriheten, en rörelse från ett samhällsorienterat synsätt till ett mer individorienterat (ibid: 89-90). Föräldrarnas ansvar, effektivitet samt individuell kompetens är de andra värden som har lyfts fram till att bli mer dominerande.

Som förklaringar pekar han på vad han kallar faktorer och tendenser, han vill inte använda ordet "orsaker" (ibid:93-96) för det ordet skulle kräva att man kan visa kausala samband. En faktor är anpassning till internationella förhållanden, Sveriges enhetliga skolsystem sågs som avvikande jämfört med andra länder. En annan är en ideologisk förskjutning samt en ökad

betoning på effektivitet. Vidare anför han en allmän utveckling i samhället mot ökad decentralisering, en större pessimism om skolans möjligheter att förändra samhället samt faktorer inom skolsystemet självt.

Ovanstående beskrivning av den svenska utvecklingen känns för mig som en bra utgångspunkt för att analysera motsvarande debatt i Frankrike, vilka grundläggande värderingar som uttrycks och i hur hög grad man kan spåra konsensus eller strid om dem samt om de franska ståndpunkterna går liknar något av de lägen, 70-talet och tidigt 90-tal, som Schüllerqvist beskriver i Sverige.

Tidigare forskning

I den tyngdpunktsförskjutningen förnekar ingen att regeringsskiftet 1991 hade betydelse, men många forskare vill samtidigt inte överdriva den. Tomas Englund, professor i pedagogik och redaktör för den ovannämnda antologin, anser att förändringarna från 80-talet och framåt har en kontinuitet, på 80-talet anpassar sig en socialdemokratisk regering till det förändrade debattklimatet (Englund, 1995a:14). Den borgerliga regeringen 1991-1994 snabbar upp processen samt går antagligen längre än vad socialdemokraterna hade velat, men det ses mer som en grad än en artskillnad. Skolreformen 1992 kan då ses både som ett brott med den tidigare inriktningen på skolan, men även som en fortsättning av en utveckling som hade inletts i och med kommunaliseringen.

Michael Baggesen Klitgaard gör en analys (2004:256-257) i en doktorsavhandling framlagd vid Institut for økonomi, politik & forvaltning vid Aalborgs universitet av socialdemokratiens omvandlingar av välfärdsstaten i dekollektiverande riktning. Där menar han att socialdemokratin är mycket fokuserad på den generella välfärdsstatens legitimitet som en förutsättning för dess långsiktiga överlevnad, men även som bas för socialdemokratiens fortsatta maktställning. Att föra in inslag av valfrihet i systemet är då ett sätt att anpassa sig till ett förändrat opinionsläge, motsatsen skulle riskera att allt större grupper som påverkats av mer individualistiska tankegångar kommer att uppfatta systemet som en trögrörlig byråkratisk koloss som den enskilde inte har någon möjlighet att påverka. Man vill då styra in mot en lösning av valfrihet mellan olika offentliga alternativ hellre än mellan privata och offentliga (ibid 2004:253). Därför blir Bildt-regeringens valfrihets reform mer inriktad på friskolor än vad motsvarande socialdemokratiska initiativ skulle ha varit.

En annan aspekt tas upp av pedagogikprofessor Sven Hartman i hans bok om den svenska utbildningens historia. Han lyfter fram att tidigare skolreformer var resultat av omfattande forskning och utredningsarbete (Hartman 2005:69). Men så har exempelvis proposition 1991/92:95 om valfrihet ingen SOU att åberopa sig på och den framlades mindre än ett halvår efter att Bildt-regeringen tillträdde 1991. Reformen baserade sig då mer på en politisk ideologisk vilja att genomföra ett system med valfrihet, inte primärt på pedagogiska överväganden.

Göran Bergström analyserar i *Har skolpolitikens mål förändrats?* debatten på ett sätt som är rätt nära Schüllerqvist. Betoningen av mål ger dock ett något annat fokus. De tre mål han koncentrerar sig på är jämlikhet, demokrati och valfrihet och han ser då på såväl målens inbördes prioriteringar som till begreppens innebörd. I analysen har han 1984 som en slags brytpunkt (1995:29) och analyserar debatten före och efter den.

Metod och källmaterial

Jag tänker först göra en beskrivning av den svenska debatten kring valfrihetsreformen 1992 för att sedan studera de svenska lärarfackens LR och Lärarförbundets ställningstaganden till förslaget. I den beskrivningen anser jag mig kunna förutsätta rätt stora förkunskaper hos läsaren om såväl svenskt skolsystem som svensk politik. I det franska fallet kan jag däremot inte förutsätta samma förkunskaper utan jag får börja med en beskrivning av de fackliga organisationerna för franska lärare. En beskrivning av hela det franska skolsystemet vore för mycket, jag kommer i stället att försöka beskriva relevanta delar, främst då *carte scolaire* d.v.s. hur elever i Frankrike blir placerade vid en särskild skola. För jämförelsernas skull får jag också ta fram något om privata skolor kontra statliga. Jag kommer att göra en kortfattad orientering om de olika förslag som från politiskt håll har förts fram och vilka som står bakom dem för att sedan gå in på den fackliga reaktionen. Därefter försöker jag knyta ihop alltihop genom att jämföra den franska debatten nu med den i Sverige 1992.

I den svenska debatten koncentrerar sig min analys på debatten kring propositionen 1991/92:95 "Om valfrihet och fristående skolor". Den kan förvisso ses som del i ett paket tillsammans med propositioner som 1992/93:220 "En ny läroplan och ett nytt betygssystem för grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan", 1992/93:230 "Valfrihet i skolan" och 1992/93:250 "Ny läroplan m.m. för gymnasieskolan". Men då jag har valt att koncentrera mig på frågan om fria skolval är det den första som är den relevanta. Den

var dessutom först i raden så det är rimligt att debatten kring den bör vara den intressantare och att de senare debatterna kan tänkas inne hålla upprepningar av den första.

Jag strävar att bygga min analys på argument av mer officiell karaktär, alltså sådana som kan sägas representera någon form av offentlig åsikt för en facklig organisation eller ett politiskt parti. I Sverige tas de politiska partiernas argument och åsikter främst från propositioner, motioner och utskottsreservationer. De fackliga organisationernas ställningstaganden hämtar jag från respektive facklig tidning, *Lärarnas Tidning* och *Skolvärlden*, med fokus på ledarsidan och intervjuer med och uttalanden av personer i ledande ställning.

I Frankrike finner jag de politiska partiernas ståndpunkter på deras och presidentkandidaternas hemsidor. Dessa grundar sig ofta på kongressbeslut, arbetsgrupper och intervjuer och tal av presidentkandidater och andra ledande personer. På fackets hemsida finns resolutioner, egna och sådana som har gjorts tillsammans med andra organisationer, ledare och krönikor skrivna av generalsekreteraren och andra, presskommunikéer, tal och beslut från kongresser m.m. Alla dessa källor får anses ha officiell karaktär och presenteras dessutom i organisationernas egna media.

SVENSKA SKOLREFORMEN 1992

Innebörd

Propositionen 1991/92:95 ”Om valfrihet och fristående skolor” ger föräldrar frihet att själv välja skola för sina barn och ändrar även förutsättningarna för de fristående skolorna så att kommunerna åläggs att betala bidrag till samtliga friskolor i kommunen utifrån deras elevantal. Bidraget skall motsvara minst 85% av kommunens genomsnittskostnad för en grundskoleelev.

Motiveringar

De officiella motiven till förändringen kan läsas i propositionen 1991/92:95 som därför studeras i viss detalj.

Föredragande statsrådet (Beatrice Ask) framhåller först rätten och möjligheten att välja skola som en viktig grundläggande princip i ett fritt samhälle som finns med i flera internationella konventioner som Sverige har anslutit sig till. Innan hon fortsätter till andra argument kallar

hon detta principargument för avgörande, men hon vill ändå framhålla de övriga. (proposition 1991/92:95: 8-11)

Valfrihet framhålls som ett sätt att vitalisera skolan: ”Valet kan stimulera ett ökat engagemang för skolan hos föräldrar och en större lyhördhet för elever och föräldrars önskemål hos skolor och kommuner. En sådan utveckling gynnar hela skolverksamheten.” (ibid)

Valfrihet anses även som en nödvändighet för framtida utveckling: ”Ett uniformt system kan inte erbjuda den variation och flexibilitet som framtiden kräver av skolväsendet. Grundskolan skall därför kunna rymma flera olika profiler.” (ibid)

Konkurrens anses i sig nyttig: ”Jag tror också att en stimulerande tävlan mellan olika skolor, med olika inriktning och olika ägandeformer, i sin tur kan bidra till att höja kvaliteten inom hela skolväsendet.” (ibid)

Som ett sista argument framhålls möjligheten till besparingar: ”Med större valfrihet och mer utrymme för en skolas profil skapas också bättre incitament för kostnadseffektivitet. Nya och effektivare arbetsmetoder kan prövas och vinna spridning. Därmed torde ett större inslag av fristående skolor också på sikt kunna bidra till en mer effektiv resursanvändning inom det samlade skolväsendet.” (ibid)

Bergström hävdar i sin analys (1995:25-26) att valfrihet i och med den borgerliga regeringens skolreformer måste ses som ett nytt mål i sig för skolpolitiken, inte bara ett medel. Detta anser jag framgår väldigt klart i propositionen att det är så.

Invändningar

Socialdemokraterna

Socialdemokraternas invändningar i deras reservation (Utbildningsutskottets betänkande 1991/92:UbU22) har som huvudpunkter:

Man kritiserar bidragssystemet och kommunens skyldighet att anslå pengar, systemet anses fel och beloppen för höga. Man föreslår därför att staten, i alla fall tills vidare, skall stå för bidragen

Man framhåller som sin åsikt att valfriheten ej får inkräkta på skolans övergripande mål och att man inte har utrett segregationseffekterna.

Man vill att friskolor med offentlig finansiering över huvud inte får ta ut avgifter

Man anser att friskolorna skall ha skyldighet att ingå i respektive kommuns uppföljningsarbete om skolan.

Klitgaard framhåller (2004:158) att socialdemokraternas reservationer var mer praktiskt än principiellt grundade, framförallt att 85% principen var alltför generös för friskolorna och skedde på de kommunala skolornas bekostnad. Man kritiserar då inte idén med friskolor och konkurrens, snarare att man anser att friskolorna otillbörligt gynnas i konkurrensen.

Bergström (1995:24-25) betraktar den socialdemokratiska inställningen som mer oklar, men framhäver att flera ledande socialdemokrater gjorde skarpa attacker mot skolpengen. Efter att man återkom i regeringsställning 1994 har man dock inte gjort några större ändringar i systemet utan det har i stort sett kvarstått.

Ny Demokrati

Ny Demokrati reserverar sig i utskottet på några punkter (Utbildningsutskottets betänkande 1991/92:UbU22), om medelstilleddning för barn med särskilda behov, om internationella skolor om rätten till skolskjuts för barn i friskolor samt om rätt för friskola att ta ut avgifter. Den principiellt intressanta invändningen är den sista. Den visar att propositionen som politiska beslut i allmänhet är en form av kompromiss. I reservationen hävdas ett rättighetsresonemang, att staten inte har rätt att lägga sig i om friskolor och föräldrar gör upp om elevavgifter. Ett så uttalat nyliberalt resonemang ville varken regeringen i propositionen eller utskottsmajoriteten gå in på.

Vänsterpartiet

Vänsterpartiet var inte representerat i utbildningsutskottet, men deras ställningstagande finns att läsa i en partimotion (Motion 1991/92:Ub68). Man vänder sig emot att kommunerna skall åläggas att ge bidrag på 85% av genomsnittlig elevkostnad, om kommunen är skyldig att anslå nödvändiga medel till friskolor borde det stå kommunen fritt att göra den bedömningen hur stort anslag som är nödvändigt. Har riksdagen beslutat att friskolorna skall behandlas som alla andra skolor i kommunen ser man ingen anledning att anta att kommunerna skulle särbehandla dem. Man menar att skolans kommunalisering borde ge så pass stora möjligheter till val av skola att propositionen är onödig. Man pekar på de problem man anser ha uppstått på grund av gjorda besparingar på samt påminner också om att skolan redan är rätt segregerad på

grund av bostadssegregationen och varnar för att förslaget kommer att leda till en än mer segregerad skola.

Man kan tycka att vänsterpartiets motion är självmotsägande. Å ena sidan hävdar man att fria skolval kommer att leda till ökad segregation. Å andra sidan hävdar man samtidigt att möjligheterna att själv välja skola redan är så pass goda i det gamla systemet att propositionen är onödig. Om man är avgjort emot fria skolval på grund av den segregation de skapar vore en mer konsekvent linje att förespråka ett avskaffande av existerande valmöjligheter. Argumentationen antyder att inte ens vänsterpartiet är helt opåverkad av debattens förskjutning, även om man gör betydligt färre eftergifter för den än socialdemokratin.

Ställningstagande från LR

Lärarnas riksförbund (*Skolvärlden*: 1/1992) ställde sig i princip positiv till fria skolval, med vissa förbehåll (*Skolvärlden*: 3/92). Förbehållen är huvudsakligen två, friskolor och skolpeng får inte leda till en segregerad skola, därför säger man nej till skolavgifter (*Skolvärlden*: 28/91, 1/92). Det andra är mer fackligt, friskolor får inte erbjuda sämre lönevillkor och anställningstrygghet än den kommunala skolan (ibid: 28/91). Av den anledningen är man även emot tanken på att kommuner skulle lägga ut skolor på entreprenad med upphandlingsförfarande, då skulle kostnadsaspekten bli helt dominerande på kvalitetens bekostnad (ibid:1/92). Man vill även sätta en gräns för marknaden ”något som skiljer sig från tillverkning och försäljning av bilar och videoapparater” (ibid:28/91).

När man beskriver förslaget skiljer sig man dock från regeringen i synsätt (ibid:28/91). Till skillnad från Bildt-regeringens rent positiva beskrivning framhåller man att det är ett projekt med möjligheter, men också risker (ibid: 28/91). Dessa risker får dem inte att motsätta sig propositionen men man varnar tydligt för att man måste se till att det inte följer ökad segregation i valfrihetens spår. Några sådana risker nämns inte i propositionen. Argumentet att skolval skulle vara en demokratisk rättighet verkar man bortse ifrån, man berör det inte men diskuterar kring förslaget helt och hållet utifrån dess förmodade effekter på skolan, vilket kanske är ett tyst ogillande av argumentet.

Finansieringsfrågorna som för socialdemokraterna är en sådan huvudfråga diskuteras hos LR mycket litet, och då mest utifrån en allmän oro för besparingar, oavsett om man genomför

någon valfrihetsreform eller ej. Det går i linje med deras ovilja att se rena upphandlingar på skolområdet.

Ställningstagande från Lärarförbundet

Lärarförbundets inställning har inget av LR:s kluvenhet, (*Lärarnas Tidning* 9/91, 23/91) man säger nej! Argumentationen varierar, men mest utifrån vilken aspekt man vill lyfta fram vid olika tillfällen. Man argumenterar principiellt för den sammanhållna skolan, en skola gemensam för alla, en samhällets smältdegel. Skolval och skolpeng samt friskolor anses bara kunna leda till en segregerad skola. När det gäller ekonomiska frågor ser de skolpengen som ett sätt att genomföra besparingar (ibid: 6/92), man anklagar t.o.m. regeringen för att det skall vara det verkliga motivet till förslaget, den anförda argumentationen handlar bara om att dölja detta. Frågan om elevavgifter blir sålunda inte heller lika intressant att diskutera som hos LR när man ändå säger nej till förslaget.

Fackförbunden och värdeförskjutningen

Sammantaget kan man säga att LR i stort sett följer Schüllerqvists beskrivning av förskjutningarna i svensk skoldebatt, inklusive den ökade oklarheten. Man säger i princip ja till förändringarna men tar avstånd från de mer uttalat nyliberala tankarna som skolavgifter och skolval som en rättighet. Lärarförbundet däremot vill inte följa med i förskjutningen utan argumenterar i god överensstämmelse med 70-talets konsensus, beskrivet hos Schüllerqvist. Någon gemensam facklig inställning är därför svår att finna, annat än i det jag knappt har berört här, rädslan att den dåvarande ekonomiska krisen skall leda till långtgående sparkrav på skolan. Lärarförbundet kan därvidlag med sitt principiella avståndstagande till skolpengssystemet anses stå till vänster om socialdemokratins linje. Lärarförbundets försvar för den gemensamma grundskolan är till och med mer klart uttalat än hos vänsterpartiet. I viss mån skulle man kunna se skillnaden mellan LR och Lärarförbundet som bara bestående av olika bedömningar av förslagens praktiska konsekvenser. LR stöder skolpeng på villkor att det inte leder till segregation medan Lärarförbundet motsätter sig då man anser att skolpeng automatiskt leder till segregation. Denna aspekt skall dock inte överdrivas, skillnaden i bedömningen av konsekvenserna är nog styrd av de ideologiska grundsynerna mer än tvärtom. Schüllerqvist framhåller att vad som kan finnas av konsensus i skoldebatten 1991 är mer oklart och mer omstritt. Hans analys omfattar dock bara de politiska partierna. Lärarförbundet markerar sig klart utanför varje nytt konsensus med sitt fasthållande vid en skola för alla. De är naturligtvis inte helt ensamma i debatten och socialdemokratins

ståndpunkt är långt ifrån klar, men som stor organisation har Lärarförbundet naturligtvis helt andra möjligheter att rubba en bild av ett nytt konsensus kring skolan. Ofta kan skillnader mellan LR och Lärarförbundet förklaras med att de i stor utsträckning organiserar skilda lärargrupper, Hartman ställer i sin beskrivning av den svenska skolans utveckling ofta folkskollärarna å ena sidan mot lektorer och adjunkter å den andra (2005:140). Hur mycket av den traditionen som lever kvar idag och om den påverkar fackens allmänna förhållningssätt fortfarande skulle kunna vara värt en alldeles egen avhandling.

Skillnaden mellan Lärarförbundet och socialdemokraterna har naturligtvis sin taktiska aspekt, i alla fall om man utgår från Klitgaards syn på socialdemokratins inställning (2004:256-257). Skillnaden är då att Lärarförbundet inte godkänner att man gör eftergifter för valfrihetstanken i syfte att kunna bevara andra inslag i den generella välfärdstanken man anser vara väsentligare.

Konsensus och konflikt

Man kan säga att i frågan om segregation blir det en skala från Lärarförbundet och Vänsterpartiet som säger att skolpeng ofelbart leder till ökad segregation via socialdemokraterna som i sin reservation vänder sig mot att segregationseffekterna inte har utretts. I en mellanställning står då LR som bara säger att systemet inte får leda till ökad segregation men inte ser det som en anledning att i alla fall i förväg motsätta sig reformen. Längst ut på skalan står den dåvarande regeringen som inte diskuterar frågan när det handlar om själva skolpengen, men dock anger det som skälet till att man inte vill tillåta skolavgifter annat än för tilläggstjänster och att dessa inte heller får bli för höga (proposition 1991/1992:95). Här verkar finnas en samsyn i och för sig att segregation inte är önskvärd och att man bör vidta åtgärder för att förhindra sådan. De som skiljer ut sig mest är Bildt-regeringen som inte ens diskuterar möjligheten att skolpengen skulle kunna öka segregationen. Inte heller även LR verkar se frågan lika allvarligt men säger att en sådan konsekvens ändå inte vore acceptabel. Hur skulle regeringen Bildt ha ställt sig inför klara tecken på en ökad segregation som konsekvens av de fria skolvalen? Tanken på valfrihet som en demokratisk rättighet ställs här på sin spets, men man verkar utgå från att den situationen inte kommer att uppstå. Att ett mål är gemensamt för alla parter betyder inte att alla ger det samma prioritet i förhållande till andra mål.

De båda fackförbundens ställningstagande till valfrihetsreformen är en intressant kontrast till kommunaliseringen då LR motsatte sig häftigt, främst med motiv att det hotade lärarnas friutrymme, medan Lärarförbundet intog en mer avvaktande hållning (Hartman 2005:67).

FACKFÖRENINGAR FÖR FRANSKA LÄRARE

Facklig anslutning i Frankrike

Den man alltid bör komma ihåg, men väldigt ofta glömmer, när man jämför fackliga organisationer i Sverige och Frankrike är skillnaden i organisationsgrad. I Sverige är det fortfarande i de flesta yrken naturligt att tillhöra facket. I Frankrike har fackföreningarna aldrig lyckats organisera mer än en minoritet av de anställda, som regel en rätt liten minoritet. Det påverkar såväl fackens möjligheter att göra sig gällande som deras beteendemönster. Politiska strejker i Frankrike hör sålunda inte samman med fackens styrka utan snarare med deras svaghet. Om man lyckas få uppslutning till en strejk så att den verkligen blir effektiv betyder det att facket i alla fall i den frågan strejken handlar om har de anställda med sig, trots att den stora majoriteten av dem är oorganiserade.

De franska fackförbunden

För att jämföra med något svenskt fackförbund bör man använda ett franskt som, trots den totalt annorlunda struktur franska fackföreningar har, som är så lika de svenska som möjligt. Frankrike har fyra stora fackförbund med ambitionen att omsluta hela arbetsmarknaden. De mindre specialiserade fackförbund som också finns kan jag då välja bort i förhand. Vår uppdelning i arbetarfack och tjänstemannafack finns inte hos de fyra stora, även om deras olika politiska profil gör att de kan vara olika starka i olika löntagargrupper. Uppdelningar finns däremot inom dem alla då de i sin tur består av olika underförbund.

Av de fyra stora fackförbunden är ett traditionellt nära lierat med kommunistpartiet och ett är på samma sätt nära socialistpartiet. Det socialistpartiet närstående skulle kunna ha varit ett naturligt val om jag hade velat jämföra med något svenskt LO-förbund. Den tredje organisationen är det katolska fackliga förbundet, vilket inte heller passar bra som objekt att jämföra med svenska fackförbund. Den fjärde och sista organisationen är dock utan direkta politiska allianser och på så sätt det av förbunden som närmast påminner om TCO och SACO. Genom uteslutningsmetoden har jag då kommit fram till att det blir mest naturligt att studera CFDT som står friast från politiska och ideologiska allianser.

CFDT

Confédération Française Démocratique du Travail (CFDT) är egentligen en ombildning av den katolska fackföreningen Confédération Française des Travailleurs Chrétiens (CFTC). Men när man således 1964 sekulariserades och bytte namn var det en minoritet som motsatte sig detta, bröt sig ur och antog det gamla förbundsnamnet. Man står sålunda markerat till höger om de vänsterinriktade förbunden men man är ändå inte knuten till något parti, rekommenderade så inte någon särskild kandidat i årets presidentval, uppmanar bara medlemmarna att gå och rösta (Villeneuve 2007a). I politiska dagsfrågor tar man ställning från fall till fall, exempelvis stödde man inför folkomröstningen om EU:s nya författning ett ja och man har tagit klart avstånd från slöjförbudet i franska skolor.

SGEN-CFDT samt FEP-CFDT

De stora förbunden är sedan uppdelade i underorganisationer. För lärare har CFDT två, Fédération des syndicats généraux de l'Éducation nationale (SGEN-CFDT) för lärare i den offentliga sektorn och Fédération de l'Enseignement Privé (FEP-CFDT) för privatanställda. Att jag i fortsättningen mest följer SGEN-CFDT är mest av praktiska skäl, det är det betydligt större förbundet, har mer resurser och aktiviteter och en betydligt bättre hemsida. Några uppgifter om konflikter mellan de bägge delförbunden har jag för övrigt inte kunnat finna, däremot samarbetar de inom ramen för CFDT och finns ofta båda med i de gemensamma upprop som fackföreningsrörelsen då och då lyckas ena sig om.

NÅGOT OM DET FRANSKA SKOLSYSTEMET

Allmänt

Dagens svenska debatt om disciplin samt ordning och reda saknar fransk motsvarighet. Den franska skolan är generellt mycket mer konservativ än den svenska, exempelvis har man sina studentskrivningar kvar. Den franska skolan beskrivs ofta som en gammal hederlig pluggskola.

Carte scolaire

Enligt systemet med carte scolaire skall alla barn i Frankrike gå i en skola i det distrikt där de är bosatta (Article 212-8 du code de l'éducation). Undantag kan göras i vissa fall, med hänsyn till föräldrarnas yrkesverksamhet, man kan få behålla sin gamla skola om man flyttar, av medicinska skäl samt att man kan få bli inskriven vid en skola där ett syskon redan är inskrivet. Ett annat sätt är att bli undervisad i hemmet eller bli inskriven vid en privatskola.

Privatskolor i Frankrike

Ungefär 17% av alla elever i Frankrike går i någon form av privatskola, andelen är högre för de senare åldrarna (21%) än de tidigare (13%). Andelen är rätt stabil och huvuddelen av de privata skolorna är katolska (Ministère de l'Éducation nationale 2007). De allra flesta skolorna har en form av kontrakt med staten och står under statlig inspektion.

I skolorna med kontrakt står staten för lärarlöner m. fl kostnader, avgifter tas ut för de kostnader staten inte står för, bl a. religionsundervisning. Privatskolor utan statskontrakt är få och erhåller ej statsstöd, skolavgifterna där är därför betydligt högre.

FRANSKT FÖRSLAG TILL FRIA SKOLVAL

Fransk debatt idag

Först är det lätt att konstatera att den franska skoldebatten förs med minst lika isolerad från andra länders debatt som den svenska. I något enstaka fall kan man se referenser till utlandet (Duhamel 2006), men då mest som exempel på någon enstaka fråga, inte någon mer djupgående analys.

Något färdigt förslag för genomförande finns inte när det gäller skolval i Frankrike. Däremot finns det i partiprogrammen och de program som framlades inför 2007 års presidentval klara ambitioner till förändringar. Det är i sammanhanget naturligt att fokusera på de tre kandidater som dominerade valkampanjen och de partier som står bakom dem. Man bör därvidlag komma ihåg att ingenting är avgjort i och med att Sarkozy vann presidentvalet. I juni 2007 kommer man att hålla val till nationalförsamlingen och först då vet vi om Sarkozy kan räkna med en parlamentarisk majoritet för sin politik.

De förslag jag lyfter fram kommer från de tre presidentkandidater som tog de tre första platserna i presidentvalet. Nicolas Sarkozy, segraren, representerar l'Union pour un Mouvement Populaire (UMP). Att bara jämföra UMP med de svenska moderaterna vore att göra det alldeles för enkelt för sig. UMP härstammar ursprungligen från det parti de Gaulle startade i samband med sitt maktövertagande 1958, som i sin tur ersatte det parti han hade startat efter andra världskriget. Det finns en stor spännvidd inom partiet från näringslivsvänliga kretsar med intresse för nyliberala idéer och en positiv inställning till globaliseringen till de som vårdar generalens minne med idéer om statens centrala roll och Frankrikes storlek.

Ségolène Royal representerade socialistpartiet (PS). Det står nära socialdemokraterna i Sverige men har en annan struktur och till stor del annorlunda traditioner. François Bayrou, som kom på tredje plats och sålunda inte gick vidare till den andra valomgången, representerade Union pour la Démocratie Française (UDF). De har tidigare samverkat med UMP och räknats till det borgerliga lägret i den franska blockpolitiken. På senare tid har man dock mer försökt etablera sig som mittenparti mellan blocken.

Förslag från höger, UMP och Sarkozy

UMP strävar efter att avskaffa carte scolaire i dess nuvarande utformning. Förslaget kan liknas vid Bildt-regeringens men ser man till argumenten för förslaget ser den rätt annorlunda ut.

Barn i ”sämre” områden är idag hänvisade till de lokala skolorna. (UMP 2007)

Föräldrar med bättre resurser har idag möjlighet att flytta till ett bättre område och på så sätt styra skolvalet, ekonomiskt svaga har inte denna möjlighet. (ibid)

Fria val gör att föräldrarna kan jämföra olika alternativ och välja det som bäst passar deras barn (Sarkozy 2006)

Ett system med decentralisering och valfrihet öppnar möjlighet att pröva andra pedagogiker (ibid)

Sarkozy anger fyra nödvändiga förutsättningar för att lyckas (ibid) :

1. Ökat självstyre, inom av staten fastlagda gränser, för skolorna inklusive att kunna styra en del av skolans budget till utbildningsprojekt skolan själv prioriterar.
2. Grundlig och regelbunden utvärdering av alla skolor som offentliggörs och sprids till samtliga familjer.
3. Välja skolledare med erkänt engagemang och känd inriktning.
4. Att staten åtar sig att hjälpa de sämst lottade skolorna att förbättra sina resultat.

Förslag från vänster, PS och Royal

I socialistpartiet tänker man, föga förvånande, annorlunda. Även de anser att man i Frankrike har ett problem då bostadssegregationen gör att det nuvarande systemet skapar segregerade skolor, en ståndpunkt vi känner väl igen från Sverige. Man förordar dock andra lösningar på problemet än UMP.

Man anser att distriktsgränserna bör dras om så man får mer heterogena distrikt, inom dessa skall föräldrarna ha ett val mellan flera olika skolor. Detta skall kombineras med andra åtgärder för att minska våldet, som att satsa mer på idrott och kultur och att dela alla enheter med över 600 elever. Man talar också om att variera pedagogiken för att ta bättre hänsyn till individen samt anpassat stöd till skolor och elever med problem.

Om fria skolval säger Ségolène Royal att en rättvis skola inte bara är en där några elever från de sämre stadsdelarna får läsa vid de kända skolorna. Det är i och för sig viktigt och nödvändigt, men det räcker inte. En rättvis skola måste ge bästa möjliga utbildning till alla Frankrikes elever.

Förslag från mitten, UDF och Bayrou

François Bayrou tar en sådan centerposition att han avvisar såväl höger- som vänsterförslagen till att ändra systemet, carte scolaire bör i princip finnas kvar i sin nuvarande form (Bayrou 2007). Han menar att de föreslagna modellerna skulle tjäna till att legitimera ett system med privilegierade och underprivilegierade skolor. Ett republikanskt skolsystems principer måste garantera att man överallt kan erhålla en utbildning på en mycket god nivå (ibid:2007). Vare sig man befinner sig i en avlägset belägen dalgång eller i ett förortsområde med problem skall detta gälla.

Bayrou klagar på att även muslimska familjer kan komma till honom och säga att de tänker sätta sina barn i katolska privatskolor då de inte upplever att barnen är säkra i de kommunala skolorna. I stället menar han att alla skolor måste hålla en hög standard. Han är inte emot att elever med mycket hög motivation går i elitklasser, men detta måste ske i deras egna skola inte i någon elitskola i de finare delarna av stan.

SGEN-CFDT:s ställningstagande

SGEN-CFDT uttalar sig för ett bibehållande av carte scolaire (Villeneuve 2007b), om än med förändringar för att säkerställa en bättre social sammansättning. Hur detta skall gå till går man dock inte in på. Man står där i och för sig närmare socialisterna än centern då man inte på förhand avvisar alla förändringar. Man talar hellre om vad man anser vara viktigare åtgärder för att motverka segregationen, så uttalar man sitt stöd för den förra socialistregeringens politik med särskilt stöd till utsatta områden (ZEP = Zone Éducation Prioritaire). I ett gemensamt manifest tillsammans med en rad andra organisationer inom utbildningsområdet framhåller man än tydligare att skolpolitiken bara är en del bland många om man vill skapa ett

mer jämlikt samhälle. En anledning att man inte utvecklar vidare sin syn på carte scolaire kan då sägas vara att man betraktar den debatten som ett sidospår som tar bort uppmärksamheten från viktigare frågor.

Att SGEN-CFDT håller på grundskoletanken märks inte minst på det skolpolitiska program man antog på kongressen 2004 som har namnet ”En skola för alla, den gemensamma grunden” (CFDT 2004). Eleven i centrum betonas också, man får över huvud ett intryck av att man tvärtom mot mycket av svensk skoldebatt anser att alltför mycket av 1800-talsskolan lever kvar i Frankrike med förlegade inställningar till lärande. Mycket av det som sägs ligger väl i linje med svensk skoldiskurs från 70-talet som den definierats av Schüllerqvist.

Som tidigare sagts diskuteras inte de privata skolorna i det här sammanhanget. Några krav på avskaffande av dem finns inte i de fackliga handlingsprogrammen varför man kan antas i stort acceptera nuläget. En talande detalj är dock att FEP-CFDT anser att lärarna i privatskolor skall vara statsanställda. Man talar då om att staten betalar lärarlönerna och då borde inte de privata skolorna stå som arbetsgivare när de inte betalar, detta gäller då naturligtvis inte de få skolorna utan statsbidrag. Man framhåller att en lärare har två huvudsakliga lojaliteter, mot eleverna och mot läroplanen. Om man som anställd är underställd en privat arbetsgivare menar man att dessa lojaliteter kan sättas i fara i och med en arbetsgivares makt över sina anställda. Resonemanget visar på att man sätter statens och den likformiga utbildningens roll högt, även i privata skolor. Jämför detta med den svenska debattens framhållande av mångfald som ett positivt mål i sig (Proposition 1991/92:95). I Frankrike kan i stället enhetligheten vara ett positivt mål att sträva mot. Det kan då bli ett krav att skolan för alla skall gälla även i privatskolorna, och en betoning av statens bestämmande inflytande då den går in som finansiär av en verksamhet.

ATT SE PÅ FRANSK DEBATT MED SVENSKA GLASÖGON

Frånvaron av fransk friskoledebatt

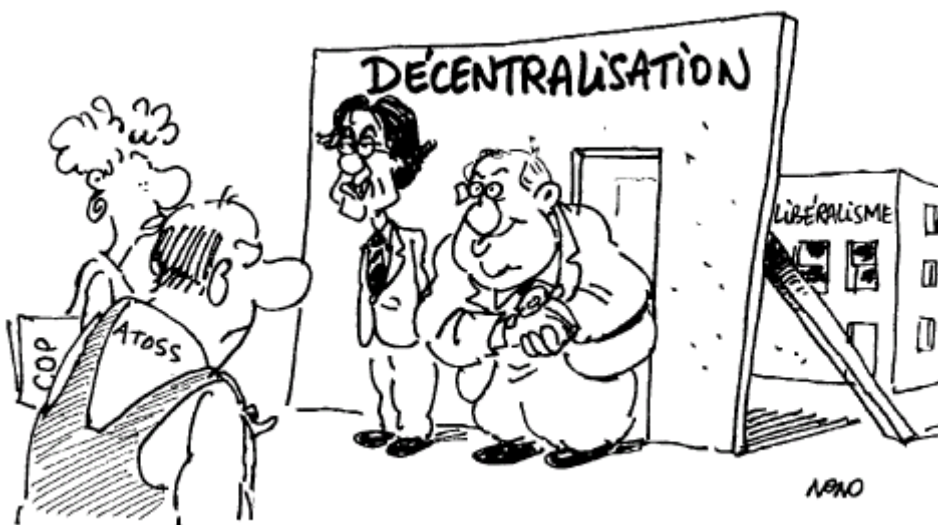
I Frankrike går, som tidigare nämnts, ungefär 17% av eleverna i privata skolor. En högre siffra jämfört med Sverige där 15% av gymnasieeleverna (Skolverket 2007b) och 8% av grundskoleeleverna (Skolverket 2007a) går i friskolor. Andelen i Frankrike är dessutom stabil och något uttalad vilja att ändra den verkar inte finnas hos något politiskt läger. Tvärtom förs förslaget om fria skolval och motargumenten fram utan referenser till den privata undervisningen och utan förslag att ändra finansieringsregler etc. Med utgångspunkt från de

passionerade lojalitetsförklaringar till en skola för alla kan det förefalla märkligt. Likaså att valfrihetsförespråkare inte vill ha ökat utbud av alternativ. Privata skolor i Frankrike tar också ut terminsavgifter, något som inte heller debatteras. Det stora flertalet friskolor är katolska, någon önskan att se vinstdrivande skolor uttrycks inte heller. Man får se frånvaron av friskoledebatt i ljuset av detta och den franska statens sekularisering, något som exempelvis lärarfacket ansåg värt att uppmärksamma i samband med hundraårsminnet av skilsmässan mellan kyrka och stat (SGEN-CFDT 2005a). När den statligt styrda skolan helt har avskaffat all religionsundervisning sågs det som naturligt att katolikerna fick driva sina egna. Det är sammantaget en fråga man inte berör.

Konkurrens och mångfald

I diskussionen om konkurrens och mångfald handlar UMP:s motivation mer om mångfald, konkurrens och tävlan är argument som framförs klarare i svensk debatt. Till en del kan skillnaden bero på olika omständigheter, Klitgaard (2004:156) betonar finansieringsaspektens överordning i Bildt-regeringens åtgärder, något man inte lyfter fram på samma sätt i Frankrike idag. En annan skillnad kan dock vara i det ideologiska klimatet, framförallt i synen på marknadslösningar. Bakom detta ligger skillnaderna mellan Sverige och Frankrike i synen på liberalismen.

Att inställningen till liberalism är en helt annan i Frankrike än i Sverige anas av nedanstående teckning från 2003, till vänster står dåvarande utbildningsministern Ferry och till höger dåvarande premiärministern Raffarin.

(<http://www.sgen-cfdt.org/actu/IMG/pdf/PE126dossier.pdf>)

I Sverige har liberalism ofta en positiv biklang. Sedan kan exempelvis ett partiledarval i folkpartiet bli ett tillfälle stridigheter om ordets rätta innebörd mellan socialliberaler och nyliberaler. Hur inställningen till nyliberalism i Sverige har förändrats de senaste åren jämfört med 1990-talet är en annan fråga jag inte behöver gå in på här. I fransk debatt är liberalism i stort sett alltid liktydigt med nyliberalism, och nyliberalismen har aldrig öppet omfattats av något parti i Frankrike. Det är däremot en effektiv anklagelse att rikta mot politiska motståndare (CFDT 2006). Sådana påståenden skall dock tas med försiktighet, från svensk synpunkt kan snarare frånvaron av nyliberalism vara att notera, från ett så pass socialdemokratiskt ställe som ledarsidan i *Aftonbladet* (Svenning 2007). Man talar om att vissa konkreta förslag kan naturligtvis ha nyliberala inslag, men den allmänna tendensen är som regel riktad åt annat, mer traditionellt franskt, håll.

UDF och François Bayrou framför dock klara argument för valfrihet som ett medel att förbättra skolan, föräldrar kan fritt välja den skola som de anser passar deras barn och man vill se mer av pedagogiska experiment, vilket väl dock får snarare hänföras till frågan om decentralisering av det franska skolsystemet mer än om skolval. Det är dock klart att om friskolefrågan och skolvalsfrågan gick hand i hand i Sverige på 90-talet är det snarare frågan om decentralisering av skolan som kopplas ihop med skolvalen i Frankrike idag. I Sverige hade skolan redan decentraliserats i stor utsträckning i och med kommunaliseringen (Hartman 2005:67). Beroendet av utfallet av fransk skolpolitik de närmaste åren kan skillnaden då betraktas mest som en skillnad i tidtabell.

Fria skolval som en demokratisk rättighet

Som ovan refererats kom på 1990-talet i Sverige valfrihet för föräldrar att ses som en rättighet i sig, att man dessutom ansåg att den hade goda konsekvenser för skolan blir då av mer underordnad betydelse. Någon rättighetsargumentering av det slaget förekommer inte i den franska debatten, däremot argumentet att ekonomiskt starka föräldrar de facto har den möjligheten idag eftersom de har möjlighet att flytta till ett område med bättre skolor vilket fattigare familjer inte kan (UMP 2007). Orättvisan blir då inte att en rättighet har försvunnit i det nuvarande systemet utan att någonting blir en de facto möjlighet bara för somliga, de med de ekonomiska resurserna att flytta till rätt område. Man tangerar därvid rättighetsargumentet utan att säga det rätt ut. Om man betraktar rättighetsargumentet som härstammande från

nyliberal ideologi är skillnaden mellan Sverige och Frankrike mycket förståelig utifrån vad ovan har sagts om nyliberalismens ställning i fransk politik.

Ideal och verklighet.

En analys av segregationens omfattning och orsaker i Frankrike och Sverige vore i och för sig ytterst intressant men väldigt omfattande. Vad man lätt kan konstatera är att samtliga läger i Frankrike diskuterar utifrån ett antagande att det franska skolsystemet i praktiken är rätt segregerat, bl a. beroende på bostadssegregationen. Vilka slutsatser man drar från detta faktum skiljer sig mycket, till höger att systemet bör avskaffas och ersättas av fria skolval, till vänster att systemet måste reformeras för att garantera en bättre integration. Uppdelningen höger vänster har en svensk pararell i (Bergström 1995:16-21) hur kraven synen på jämlikhet har förändrats sedan 1970-talet. Medans man då ansåg att krav på jämlikhet också innebar ett krav på jämlikhet i utfall ligger man idag närmare åsikten att jämlikhet enbart innebär att alla ges lika förutsättningar att lyckas. Man ligger med andra ord nu närmare en liberal modell med betoning på individen och betonar hellre risken att en minoritet kan förtryckas av majoriteten om man strävar efter lösningar som är lika för alla.

Var finns ett konsensus i Frankrike?

Utifrån en standardföreställning om fransk politik mer inriktad på konfrontation och svensk mer på konsensus vore det naturligt om ett franskt konsensus vore svårfunnet. En samsyn att skolan idag är väldigt segregerad. I synen på vad man skall göra åt det står högern dock för systemskifte medan vänstern vill ha förändringar inom det bestående. Centern står snarare för att det bestående skolsystemet måste få fungera bättre, segregationen ses som ett mindre problem än kvalitetsskillnaderna mellan olika skolor. Debatten om skolval blir enligt den synen ett sidospår som leder bort från de verkliga problemen; skolans alltför ojämna kvalitet och att insatserna i så kallade problemområden inte räcker till.

FRANSK SKOLDEBATT OCH SVENSK

Den allmänna debatten

En första blick på förslaget av avskaffandet av carte scolaire i Frankrike kan ge intrycket att man är på väg att göra som vi, bara ett halvannat decennium senare. Skillnader i argumentation och synen på friskolor finns, till stor del historiskt betingade, men det finns också gemensamma drag. Den positiva synen på valfrihet, en förhoppning att fria val i förening med mindre centralstyrning skall skapa en stimulerande konkurrens som leder till skolutveckling och att goda exempel skapas och kan växa framhålls i bägge länderna.

Tittar man närmare ser man dock fler och mer djupgående skillnader. Förslagsställarnas argument för skiljer sig trots allt mellan länderna. Tabellen nedan över vilka argument som används är ett försök till schematisering av skillnaderna.

Argument för fria skolval	Sverige	Frankrike
Idén med en skola för alla fungerar inte i praktiken	nej	ja
Fria skolval befrämjar skolutveckling	ja	ja
Att fritt välja skola åt sina barn är en demokratisk rättighet	ja	?
Systemet ger möjlighet till besparingar	ja	nej
Fria skolval kan leda till mindre segregation då alla kan söka till elitskolorna	nej	ja

En sådan förenkling förenklar naturligtvis verkligheten, den kan bland annat inte visa skillnader i tyngdpunkt i de olika argumentationerna. Men den ger ändå en idé om var skillnaderna står att finna.

Ännu klarare ser man skillnader i motståndet mot förslagen. Där den socialdemokratiska oppositionen i Sverige 1992 fokuserade på problem i utförandet, otillräcklig utredning om konsekvenser och en ekonomisk modell som var alltför generös mot friskolorna på kommunernas bekostnad är det franska motståndet mer bestämt och principiellt. Man säger nej till förslaget då man anser det oförenligt med tanken på en skola för alla, och nejsägarna kommer inte enbart från vänster utan även från det politiska mittfältet. Inom motståndarlägret finns skillnader om vad man bör göra i stället, varvid det är intressant att det är den franska centern som säger nej till alla förändringar av det nuvarande systemet, inte socialisterna. En skola för alla som ger alla medborgare en gemensam grundval ses som ett republikanskt ideal, inte ett socialistiskt.

En annan grund för skillnader kan sökas i Klitgaards tidigare refererade syn på svensk socialdemokratis välfärdspolitik där man gör en anpassning till förändrade krav för att bevara systemets legitimitet. Den franska vänstern kan ha gjort annorlunda strategiska överväganden. Ser man till vad tidigare tagits fram om nyliberala ideals svårigheter att slå igenom i Frankrike kan behovet av att anpassa sig till den sortens krav vara lägre för den franska vänstern.

Läraryrket och skoldebatten

Det som är slående är de stora likheterna mellan Lärarförbundet och SGEN-CFDT i frågan, och hur den grundar sig på en väldigt likartad syn på idén om en gemensam skola för alla.

Skillnaden mellan de bägge fackföreningarna verkar vara mycket mindre än skillnaderna i de omgivande skolpolitiska debatterna. Medan Lärarförbundet i Sverige stod rätt ensamma i sin principiellt grundande förkastelsedom av skolpengen är SGEN-CFDT i samklang med såväl den politiska vänstern som den politiska centern. Den samstämmigheten leder till tankar kring fackföreningarnas representativitet för medlemmarna. Om de är representativa kan det sägas att den förskjutning i debatten Schüllerqvist refererar till är en företeelse enbart på den politiska scenen, lärarna står kvar i 70-talet och värnar om grundskoletanken.

En annan skillnaden är att lärarförbunden i Sverige inte verkar ha något emot att agera på egen hand. I Frankrike får splittringen paradoxalt nog till följd en ökad enighet, för att få tyngd bakom vad man säger måste de olika förbunden agera gemensamt, exempelvis om man går ut i politiska endagsstrejker eller andra manifestationer (SGEN-CFDT 2005b). Om ett av förbunden går ut på egen hand får de helt enkelt inte tillräckligt genomslag. Den sortens aktioner anses fullt normala i Frankrike och flera gånger har fackliga organisationer, inte bara skolans, fått franska regeringar att slå till reträtt. I svensk politisk kultur anses politiska strejker och att stoppa trafiken med demonstrationer inte rumsrent. Vi berömmar oss av vår konsensuskultur. Men då innebär det också att om en regering beslutar sig för att bortse från konsensuskulturen och använda sin riksdagsmajoritet till att genomdriva sitt program rakt av tar den inte alls samma politiska risker som en fransk regering. LR kan bara framföra sin protest varefter förslaget genomförs ändå, desto lättare som det inte fanns någon enad facklig front emot. Vad som händer med vår omskrutna konsensuskultur om sådant händer alltför ofta är något som återstår att se.

Utifrån att valfrihetsreformen inte föregicks av något omfattande utredningsarbete som fackföreningar med flera hade kunnat delta i (Hartman 2005:69) verkar ett minskat fackligt inflytande för lärarna som en naturlig följd. Frankrike har aldrig haft samma system med utredningsväsende och remissomgångar, Sverige har då kanske blivit lite mer franskt. Att SGEN-CFDT trots sin officiellt oberoende ställning inte har mycket till övers för de senaste årens franska skolpolitik är klart (SGEN-CFDT 2007a) och när man kan ge ut en presskommuniké med rubriken: *Vilken ynkelig minister!* (SGEN-CFDT 2007b) kan förhållandet till regeringen inte vara alltför gott.

Intresseorganisationer och ideologi

Att lärarnas organisationer verkar pådrivande i skolpolitiska frågor är en företeelse med över ett hundra år gamla anor, i alla fall i Sverige (Hartman 2005:110-112). Hur mycket av engagemanget som grundade sig i ett idealistiskt nit för skolans bästa och hur mycket som var egenintresse är svårt att säga, säkert spelade bägge faktorerna in och i frågor kring skolväsendets resurstilldelning, vilket idag oftast handlar om besparingar, kan de två vara mycket svåra att skilja åt.

Påtagligt i de senaste årens utveckling är i hur liten grad lärarfacken har varit drivande. Såväl i Frankrike som Sverige har dess roll mer och mer inskränkts till att reagera på andras förslag. Andra grupper i samhället har tagit över initiativet och valfriheten är deras program, inte lärarnas. Påtaglig är SGEN-CFDT:s position av total konfrontation med den till i maj sittande regeringen de Villepin och utbildningsministern de Robien. Denna handlar långt ifrån bara om valfrihet utan kanske främst om de besparingar som har gjorts på skolområdet (SGEN-CFDT 2007a) men det är tydligt att regeringen inte anser sig behöva ändra sin politik bara av den anledningen. Även om regeringen i Frankrike inte har ändrat åsikt har däremot vid olika tillfällen slagit till reträtt då motståndet, i form av demonstrationer och strejker, har blivit för stort (ibid).

LR:s opposition mot kommunaliseringen (Hartman 2005:27) är ett exempel på att ståndpunkter kan tas utifrån mer rent fackliga synpunkter, här frågan om lärarens friutrymme, man var rädd för ökad inblandning i lärarens dagliga arbete om kommunen blev huvudman för skolan. Men även då kan ställningstagandet ha ideologiska bitoner, synen på lärarrollen. Sammantaget hade det varit möjligt att ha helt motsatt ingång för att studera fackföreningarnas ställningstaganden. Jag har gått utifrån och in, från den politiska skoldebatten i landet till fackets ställningstaganden i den aktuella frågan. Det alternativa angreppssättet hade varit att studera inifrån och ut, utifrån fackets interna processer se hur ståndpunkterna har kommit fram och vad som låg bakom dem.

SLUTORD

Syftet med min undersökning var att studera fransk skoldebatt och jämföra den med svensk, jag valde då frågan om fria skolval som en lämplig fråga att grunda jämförelsen på och främst fokusera på de fackliga organisationernas ställningstaganden. Vad beträffar fransk och svensk skoldebatt i allmänhet finner min undersökning både likheter och skillnader mellan. En inledande skillnad är naturligtvis tidsförskjutningen, de har nu en debatt om fria skolval som

vi hade under tidigt 1990-tal. En annan är att den svenska valfrihetsreformen kombinerades med att systemet gjordes mer öppet för friskolor varför skolpengsdebatten och friskoledebatten i Sverige fortfarande kan vara svåra att skilja åt. I Frankrike debatteras knappt friskolorna alls, de är av gammalt datum och andelen elever som går där är stabil. Skillnader i skol-system är därmed en viktig orsak till skilda ståndpunkter och olika åsikter om vad som betraktas som naturligt.

Skillnader i politiskt klimat leder även till skillnader vilka aspekter man belyser och vilka argument som förs fram. Främst är det då inställningen till liberalism, i synnerhet nyliberalism, som skiljer sig. Att det var en demokratisk rättighet att själv få välja skola åt sina barn ansåg regeringen i Sverige 1992. I Frankrike diskuterar man hellre utifrån att vissa idag redan kan välja, varför det vore mest rättvist att alla finge det. I Frankrike ger man dessutom gärna staten en större roll så statens skyldighet till inspektion och kvalitetskontroll betonas mer.

Likheterna finns också. Idéerna om en skola för alla är likartade, de invändningar de ger upphov till när det gäller fria skolval är likartade och handlar främst om segregeringsriskerna. En skillnad är dock att skola-för-alla tanken, vad Schüllerqvist kallar 1970-talets svenska konsensus i skoldebatten, verkar leva starkare i Frankrike än i Sverige. En skillnad skulle dock kunna vara att svensk socialdemokrati är mer benägen att göra taktiska reträtter för att kunna bevara det man uppfattar som väsentligt i välfärdsbygget än socialisterna i Frankrike.

Utifrån dessa skillnader är det anmärkningsvärt att konstatera var fackföreningarna står. Den stora skillnaden finns mellan de båda svenska lärarfacken, Lärarförbundet och LR, som 1992 intog helt olika ståndpunkter till skolpengen. Mellan Lärarförbundet och SGEN-CFDT är det däremot likheterna som dominerar, bägge har en skola för alla som sin övergripande ideologi och tar utifrån den avstånd från tanken på fria skolval som man uppfattar som en säker väg till en mer segregerad skola. I dessa två länder med klara skillnader i skolsystem, skoldebatt och allmänpolitiskt klimat och traditioner hamnar dessa fackföreningar på anmärkningsvärt likartade ståndpunkter.

Den andra likheten är att bägge fackförbunden, Lärarförbundet och SGEN-CFDT, är på defensiven. Det som debatteras är inte fackförbundens förslag och deras agenda utan förslag som de respektive regeringarna och regeringspartierna har tagit fram utan samråd med facken. I Sverige genomfördes också skolpengen trots Lärarförbundets motstånd. Hur det kommer att

gå i Frankrike vet vi inte än men den förre utbildningsministern var det franska lärarfacket i fullt krig med, om än frågor kring besparingar var viktigare än fria skolval. Den nya regeringen domineras av samma parti, även om de flesta personerna är nya, varför den knappast kommer att innebära någon kursändring utan det vore sannolikt att anta ett förslag om att avskaffa carte scolaire kommer, oavsett vad facket säger.

FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING

Efter att ha gjort min jämförande studie är det klart att det skulle finnas gott om frågor att utreda vidare. En möjlig fråga är den om ideologi och egenintresse i de lärarfackliga organisationerna, vilka roller spelar dessa för fackens ställningstaganden. Skillnaden mellan de bägge lärarfacken i Sverige vid ställningstagandet 1992 är en närbesläktad fråga, hur mycket berodde på skilda politiska och ideologiska ståndpunkter och hur mycket som kan bero på att de organiserar olika lärargrupper.

En annan är den om hur det gick till när de svenska lärarfacket förlorade initiativet i skolfrågorna, eventuellt kan motsvarande händelseförlopp studeras även i Frankrike. Den frågan kan analyseras både utifrån dess orsaker och vad den kan ha haft för påverkan på skolan. Det finns även den frågan om vad som händer när skolreformer som är dåligt förankrade hos lärarkår och övrig personal skall implementeras.

KÄLLOR

Litteratur

Bergström, Göran (1995) *Lärarhögskolan i Stockholm, Häften för didaktiska studier 50 Har skolpolitikens mål förändrats?* Stockholm: HLS förlag

Englund, Tomas (red) (1995) *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS förlag

Englund, Thomas (1995a) "Introduktion" i Englund, Tomas (red) *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS förlag

Hartman, Sven (2005) *Det Pedagogiska kulturarvet. Traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria.* Stockholm: Natur och kultur

Klitgaard, Michael Baggesen (2004) *At beskytte et politisk våben, Når socialdemokratiet dekollektiviserer den universelle velfærdsstat.* Aalborg Universitet, Institut for økonomi politik & forvaltning

Lowndes Vivien (2002), "Institutionalism", i Marsh David & Stoker Gerry (red) 2002, *Theory and Methods in Political Science* Basingstoke: Palgrave, Macmillan

Marsh David & Stoker Gerry (red) (2002), *Theory and Methods in Political Science* Basingstoke: Palgrave, Macmillan

Schüllerqvist, Ulf (1995) "Förskjutningen av svensk skolpolitisk debatt under det senaste Decenniet" i Englund, Tomas (red) *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS förlag

Övriga källor

Bayrou François: *La carte scolaire en débat* <http://www.bayrou.fr/propositions/1minute/La-carte-scolaire.html> (2007-05-23)

Duhamel, Alain (2006): Intervju med Nicolas Sarkozy för France 2, 2006-09-14. Skriftlig version på UMP: s hemsida http://www.u-m-p.org/site/index.php/ump/s_informer/interviews/le_droit_pour_chaque_famille_de_choisir_son_ecole (2007-05-23)

Lärarnas tidning nr 9/1991 och 23/1991

Ministère de l'Éducation nationale (franska utbildningsdepartementet) (2007): *Le système éducatif. Les établissements d'enseignement privés.* <http://www.education.gouv.fr/cid251/les-etablissements-d-enseignement-privés.html> (2007-05-23)

Motion 1991/92:Ub68 med anledning av prop. 1991/92:95 Valfrihet och fristående skolor

Nau, Xavier (2004) Tal vid SGEN-CFDT:s 8:e kongress Illkirch 20040510-14 http://illkirch.sgen-cfdt.org/article.php3?id_article=48 (2007-05-08)

Proposition 1991/92:95 *Om valfrihet och fristående skolor*
http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=37&dok_id=GF0395&rm=1991/92&bet=95 (2007-05-14)

Sarkozy, Nicolas (2006) Tal vid UMP:s konferens 2006-02-22 http://www.u-m-p.org/site/index.php/ump/s_informer/discours/convention_de_l_ump_sur_l_education_mercredi_22_fevrier_2006_2 (2007-05-22)

SGEN CFDT (2005a) *1905 : Naissance d'une loi* <http://www.sgen-cfdt.org/actu/article969.html> (2007-05-23)

SGEN-CFDT (2005b) *Amplifier notre action, le 10 mars* Deklaration 2005-02-18
<http://www.sgen-cfdt.org/actu/article778.html> (2007-05-22)

SGEN-CFDT (2006): *Le chantre du libéralisme*. Artikel 2006-02-22. <http://www.sgen-cfdt.org/actu/article1020.html> (2007-05-25)

SGEN-CFDT (2004): *L'École de tous : le socle commun*. Kongressresolution 2004-06-10
<http://sgen-cfdt.org/actu/article591.html> (2007-05-23)

SGEN-CFDT (2007a) *Rapport d'activité du conseil fédéral* Kongressmaterial för SGEN-CFDT:s 9:e kongress i Mons en Baroeul 21-25 maj 2007 <http://monsensbaroeul.sgen-cfdt.org/spip.php?article64> (2007-05-21)

SGEN-CFDT (2007b): *Quel piètre ministre !*. Presskommuniké 2007-05-04.
<http://www.sgen-cfdt.org/actu/article1402.html> (2007-05-26)

Skolverket (2007a): *Andelen elever i fristående grundskolor fortsätter att öka*
<http://www.skolverket.se/sb/d/1768/a/9082> (2007-05-23)

Skolverket (2007b): *Andelen elever i fristående gymnasieskolor fortsätter att öka*
<http://www.skolverket.se/sb/d/1763/a/8921> (2007-05-23)

Skolvärlden nr 28/1991, 1/1992, 3/1992

Svenning, Olle (2007): *Franska högern vill göra revolution*. Ledare i Aftonbladet 2007-05-07
<http://www.aftonbladet.se/vss/ledare/story/0,2789,1062313,00.html> (2007-05-25).

UMP (2007) *Pour plus de justice sociale 10 propositions en debat*. http://www.u-m-p.org/site/index.php/ump/debattre/dossiers/social/pour_plus_de_justice_sociale_10_propositions_en_debat (2007-05-22)

Utbildningsutskottets betänkande 1991/92:UbU22: *Fristående skolor*

Villeneuve, Jean-Luc (2007a): *Election présidentielle 2007 Et l'École ? Et la Recherche publique ?* <http://www.sgen-cfdt.org/actu/rubrique126.html> (2007-05-23)

Villeneuve, Jean-Luc (2007b): *Un choix de société* Ledare för Profession Education
<http://www.sgen-cfdt.org/actu/article1372.html> (2007-05-23)